

ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในล้านนา

ผศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง
อาจารย์ประจำ มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

ตำนานจามเทวีวงศ์ ได้กล่าวถึงสุเทพฤๅษีว่า เป็นผู้ดำเนินการสร้างเมืองหริภุญชัยเมื่อปี พ.ศ. ๑๒๐๔^๑ แล้วได้อัญเชิญพระนางจามเทวีมาจากเมืองละโว้ พระนางจามเทวีได้นิมนต์พระสงฆ์ทรงศีลาจารวัตรมาพร้อมกันด้วย จึงทำให้พระพุทธศาสนาเข้าสู่ล้านนา ตามหลักฐานเป็นพระพุทธศาสนาแบบนิกายมอญ เป็นพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจากสายของพระโสมณะ และพระอุตตระที่มาจากประเทศอินเดีย ตำนานจามเทวีวงศ์ ตำนานมูลศาสนา และชินกาลมาลีปกรณ์ได้กล่าวถึงความเจริญทางพระพุทธศาสนาในอาณาจักรหริภุญไชย มีการนำพระไตรปิฎกและพระสงฆ์ผู้ทรงพระไตรปิฎกมาจากเมืองละโว้ ทำให้พระพุทธศาสนาและการศึกษาหลักคำสอนและการสร้างวัดวาอารามไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ แห่ง ยังได้เผยแพร่พระพุทธศาสนานิกายมอญเข้าสู่อาณาจักรใกล้เคียง จนกลายเป็นนิกายดั้งเดิมของล้านนาทำให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบมา

ต่อมา ในรัชสมัยของพญาเกือนา (ราชวงศ์เม็งราย) พระองค์ได้ส่งราชทูตไปขอพระสงฆ์จากเมืองสุโขทัย ในปี พ.ศ. ๑๙๑๒ พระมหากษัตริย์สุโขทัย ได้ส่งพระสุมนเถระพร้อมพระสงฆ์จำนวน ๑๐ รูป มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในเมืองเชียงใหม่ เป็นพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ พญาเกือนา ได้ถวายพระราชอุทยานสวนดอกไม้ สร้างเป็นวัดถวายแก่พระสุมนเถระ แล้วพระราชทานพระนามของวัดว่าวัดบุพผารามหรือวัดสวนดอกไม้ นอกจากนี้ยังสร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่พระสุมนเถระนำมาจากสุโขทัย และส่วนหนึ่งนำไปบรรจุไว้ที่เจดีย์วัดพระธาตุดอยสุเทพ

พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ที่พระสุมนเถระนำมาจากสุโขทัย ได้รับการยอมรับจากพุทธศาสนิกชนในอาณาจักรล้านนาใกล้เคียง เช่น เชียงราย เชียงแสน พะเยา ลำพูน ลำปาง และอาณาจักรอื่น ๆ ก็ได้หันมานับถือพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ นอกจากนั้นพระสงฆ์มาจากอาณาจักรใกล้เคียงได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนาและภาษาบาลีที่วัดสวนดอกไม้และวัดที่เป็นสาขาของวัดสวนดอกไม้ในเมืองเชียงใหม่ จึงทำให้พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมา

ต่อมาในรัชสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกน พ.ศ. ๑๙๖๕ พระองค์ทรงให้การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยการส่งสมณทูตไปศึกษาพระพุทธศาสนาและภาษาบาลีที่ศรีลังกาจำนวน ๒๕ รูป นำโดยพระธรรม-

^๑ สุรพล ดำริห์กุล, ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๔๘.

คัมภีระ และคณะ เช่น พระเมธีงกร พระญาณมงคล พระสีลวงค์ พระสารีบุตร พระรัตนกร พระพุทธ-
 สาศกร เป็นต้น กับพระกัมพูชาอีก ๘ รูป มีท่านพระญาณสิทธิ เป็นหัวหน้า พวกนี้ลงเรือสำเภาไปศึกษา
 พระพุทธศาสนาและภาษาบาลีที่ลังกาทวีป แล้วได้ทำการอุปสมบทใหม่ พร้อมอาราธนาพระลังกา ๒
 รูป คือ พระมหาวิกรมพาหุและพระอุตตมปัญญา เข้ามาช่วยประกาศศาสนาในอาณาจักรล้านนา
 เมื่อมาถึงเชียงใหม่แล้ว ได้ตั้งสำนักวัดขึ้นใหม่ให้ชื่อว่าวัดป่าแดง หรือรัตนาราม ที่เชิงดอยสุเทพ
 ดังนั้น พระสงฆ์กลุ่มนี้จึงได้รับการขนานนามว่า นิกายป่าแดง พระสงฆ์นิกายใหม่นี้ได้นำพระพุทธศาสนา
 ไปเผยแพร่งเมืองต่าง ๆ เช่น ในรัฐเชียงตุง และเชียงรุ่ง ซึ่งสมัยนั้นยังเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักร
 ล้านนา^๒

จากร่องรอยทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในล้านนา ทำให้ทราบความเป็นมาของ
 พัฒนาการทางพระพุทธศาสนาจากสมัยทวารวดี สู่ยุคพุทธศาสนาแบบลังกาเก่าในสมัยของพญาเกือนา
 และต่อมา ได้เข้าสู่ยุคพระพุทธศาสนาใหม่ พระสงฆ์ในล้านนาได้เดินทางไปศึกษาพระพุทธศาสนา
 ในประเทศศรีลังกา จึงทำให้พระสงฆ์ในล้านนามีความรู้ ความชำนาญ ในภาษาบาลี อีกทั้งในสมัย
 ของพระเจ้าติโลกราชได้มีการสังคายนาครั้งที่ ๘ ที่วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง)
 จากหลักฐานที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ซึ่งเป็นหลักฐานทางโบราณคดีให้เราได้รับทราบความเป็นมาของ
 พระพุทธศาสนาผ่านสถาปัตยกรรม ปติมากรรม จิตรกรรม วรรณกรรมและหลักฐานจากแหล่งข้อมูล
 อื่น ๆ โดยเฉพาะหลักฐานจากงานวรรณกรรมของพระนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในล้านนา
 กลายมาเป็นหลักฐานที่สำคัญที่ทำให้พวกเราชาวพุทธได้รับทราบข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง
 กับสังคม ศาสนา วัฒนธรรม วิถีชีวิต การเมืองการปกครอง ของผู้คนในล้านนาในแต่ละยุคได้เป็นอย่างดี

พระนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ที่ทำให้พวกเราชาวพุทธได้มีองค์ความรู้และข้อมูลทาง
 ประวัติศาสตร์ได้นั้นก็เพราะการสร้างสรรคผลงาน พร้อมฝากผลงานทางวรรณกรรมที่ท่านได้นิพนธ์ไว้
 เป็นตัวธรรมล้านนาภาษาบาลี ดังมีรายนามและชื่อผลงานของพระนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาใน
 ล้านนา ดังต่อไปนี้ เช่น

^๒ สมหมาย เปรมจิตต์และคณะ, โครงการอนุรักษ์พระคัมภีร์ล้านนา, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์เมืองเชียงใหม่,
 ๒๕๕๔), หน้า ๕-๗.

๑) **พระโพธิรังสีเถระ** ท่านเป็นพระนักปราชญ์ชาวเชียงใหม่ ท่านเป็นผู้มีความรู้ในพระพุทธศาสนาและภาษาบาลี ท่านได้นิพนธ์วรรณกรรมล้านนาภาษาบาลี ประเภทตำนานไว้ ๒ เรื่อง คือ

- **จามเทวีวงศ์** ตำนานประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และการเมือง การปกครอง
- **สิงคนิทาน** ประวัติการสร้างพระพุทธสิหิงค์และเส้นทางที่ประดิษฐานพระพุทธสิหิงค์ยังสถานที่ต่าง ๆ และยังเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การเมืองการปกครอง

จามเทวีวงศ์ ผู้แต่งได้แต่งราวปี พ.ศ. ๑๙๕๐-๒,๐๐๐ เนื้อเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เริ่มตั้งแต่พระพุทธเจ้าเสด็จมายังดินแดนล้านนา การสร้างเมืองหริภุญชัย ประวัติพระนางจามเทวีราชธิดาแห่งกษัตริย์เมืองลพบุรี ซึ่งถูกส่งมาปกครองเมืองหริภุญชัย ประวัติผู้ครองนครหลายพระองค์และจบลงด้วยการกล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญในรัชสมัยของพระเจ้าอาทิตย์ราช

สิงคนิทาน ประวัติพระพุทธสิหิงค์ ผู้แต่ง ได้แต่งขึ้นระหว่างปี พ.ศ. ๑๙๕๔ - ๒,๐๐๐ เนื้อหาในสิงคนิทานว่าด้วยประวัติพระพุทธรูปซึ่งหล่อด้วยเงิน ตะกั่ว และทองเหลือง ที่ลังกาทวิป ประวัติการมาสู่ประเทศไทยและจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งเชียงใหม่ วรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องนี้ ท่านได้นิพนธ์เป็นอักษรธรรมภาษาบาลี ต่อมาได้ปริวรรตเป็นภาษาไทย

๒) **พระธรรมเสนาบดีเถระ** ท่านเป็นพระนักปราชญ์ชาวเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ท่านมีชีวิตอยู่เมื่อ พ.ศ. ๑๙๖๖ และยังสามารถแต่งวรรณกรรมอักษรธรรมล้านนาภาษาบาลี ๑ เรื่อง คือ ชื่อเรื่อง **ปัทมกมโยชนลัทธตถภทจินตา** เป็นคู่มืออธิบายหลักไวยากรณ์ภาษาบาลี

๓) **พระญาณกิตติ** ท่านเป็นพระนักปราชญ์ชาวเชียงใหม่ มีชีวิตอยู่ในราว พ.ศ. ๒๐๓๕ - ๒๐๔๓ ตามประวัติศาสตร์ท่านเคยไปศึกษาพระพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกา จึงเป็นผู้แตกฉานในพระไตรปิฎก และยังเป็นพระอาจารย์ของพระเจ้าติโลกราช ท่านนิพนธ์คัมภีร์อักษรธรรมล้านนาภาษาบาลีไว้ถึง ๑๒ เรื่อง คือ

- **สมันตปาสาทิกา อรรถโยชนา** คัมภีร์อธิบายศัพท์และความหมายเรื่อง สมันตปาสาทิกา ซึ่งพระพุทธโฆษาจารย์แต่งเพื่ออธิบายความพระวินัยปิฎก
- **ภิกขุปาฎิโมกขคณฐิติปนี** อธิบายความเป็นประเด็นปัญหา เกี่ยวกับวินัยสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ แต่งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๓๕
- **สีมาสังกรวินัย** อธิบายเกี่ยวกับสีมาคาบเกี่ยว อันเป็นเครื่องหมายบอกเขตแดน สำหรับเป็นที่ประกอบสังฆกรรมของพระสงฆ์ แต่งราวปี พ.ศ. ๒๐๓๙

- **อัฐรสาลีณี อัตถโยชนา** อรรถกถาขยายความพระอภิธรรม หมวดธัมมสังคณี ซึ่งแต่งโดย พระพุทธโฆษาจารย์ ในราวปี พ.ศ. ๒๐๓๙-๒๐๔๓

- **สัมโมหวิโนทนี อัตถโยชนา** อธิบายความในหมวดวิมังค์

- **ธาตูกถา อัตถโยชนา** อธิบายความในหมวดธาตุ

- **ปุคคลบัญญัติ อัตถโยชนา** อธิบายความในปุคคลบัญญัติ

- **กถาวัตถุ อัตถโยชนา** อธิบายความในหมวดกถาวัตถุ

- **ยมก อัตถโยชนา** อธิบายความในหมวดยมก

- **ปฏิฐาน อัตถโยชนา** อธิบายความในหมวดมหาปฏิฐาน

- **อภิธัมมัตถวิภาวินี อัตถโยชนา** เป็นงานชั้นฎีกาอธิบายความในพระอภิธัมมัตถวิภาวินี ว่าด้วย จิต เจตสิก รูป นิพพาน

- **มูลกัจจายน อัตถโยชนา** อธิบายตำราไวยากรณ์บาลีชื่อ กัจจายนสูตรตะ ซึ่งแต่งโดย พระลังกา และใช้เป็นหลักสูตรบาลีไวยากรณ์มาจนถึงทุกวันนี้ แต่งราวปี พ.ศ. ๒๐๔๖-๒๐๓๗

๔) **พระสิทธิธัมมกิตติมหามุสสเถระ** เป็นพระนักปราชญ์ ชาวหริภุญชัย (ลำพูน) และร่วม สมัยกับพระญาณกิตติ แต่งหนังสือไวยากรณ์ภาษาบาลี ชื่อ **สัททพินทุภินวฎีกา**

๕) **พระสิริมังคลาจารย์เถระ** เป็นพระนักปราชญ์ ชาวเชียงใหม่ ท่านมีชีวิตอยู่ราวปี พ.ศ. ๒๐๒๐ - ๒๐๖๗ เป็นเพชรเม็ดงามที่สุดของชาวล้านนา งานนิพนธ์ที่โดดเด่นมี ๔ เรื่อง ล้วนแต่เป็นเรื่อง รวบรวมทั้งสิ้น คือ

- **เวสสันดรที่ปณี** อธิบายคัมภีร์เวสสันดรชาดก แต่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๖๐

- **จักรวาลที่ปณี** ว่าด้วยเรื่องจักรวาลตามแนวคิดของพราหมณ์และพุทธ แต่งเสร็จในปี พ.ศ.

๒๐๖๓

- **สังขยาปกาสะฎีกา** อธิบายความคำศัพท์ในคัมภีร์สังขยาปกาสะ ที่พระญาณวิลาสนิพนธ์ขึ้น ซึ่งว่าด้วยเรื่อง การคำนวณเวลา เครื่องชั่ง เครื่องตวง ระยะทางฤดูกาล แต่งเสร็จในปี พ.ศ. ๒๐๖๓

- **มังคลัตถที่ปณี** อธิบายความหมายมงคล ๓๘ ประการ งานชิ้นนี้ถือว่าเป็นวรรณกรรม ชั้นเยี่ยมของพระสิริมังคลาจารย์ ซึ่งปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาต่างก็ยอมรับว่าเป็นงานนิพนธ์ภาษา บาลีชิ้นงานเอกของโลก ท่านแต่งเสร็จในปี พ.ศ. ๒๐๖๗ ปลายรัชกาลพระเจ้าเมืองแก้ว และใช้เป็นตำรา เรียนสำหรับหลักสูตรเปรียญธรรมหลายประโยค

๖) **พระรัตนปัญญาเถระ** เป็นพระนักปราชญ์ ชาวจังหวัดพะเยา ร่วมสมัยกับพระสิริมังคลาจารย์ ผลงานของท่านมีอยู่ ๓ เรื่อง คือ

- **ชินกาลมาลีปกรณ์** เป็นวรรณกรรมบันทึกประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาเริ่มตั้งแต่ พระพุทธเจ้าเป็นพระโพธิสัตว์ จนถึงเสด็จดับขันธปรินิพพาน จากนั้นได้พูดถึงเรื่องการสังคายนาพระธรรมวินัยที่อินเดียและลังกา เรื่องพระมหินทเถระไปสืบพระพุทธศาสนาที่ลังกาทวีป ชิวประวัติพระพุทโธษาจารย์ประวัติศาสตร์ไทย โดยเฉพาะดินแดนภาคเหนือ การสร้างเมืองหริภุญชัย นครเขลางค์ รวมทั้งการนำพระพุทธศาสนาเข้าไปเผยแผ่ยังดินแดนดังกล่าว นับได้ว่าชินกาลมาลีปกรณ์มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และเป็นวรรณกรรมที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่ง วรรณกรรมชิ้นนี้แต่งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๐๖๐ ในรัชกาลของพระเจ้าเมืองแก้ว

- **วชิรสารัตถสังคหะ** เป็นคัมภีร์ขนาดเล็กกว่าด้วยกฎเกณฑ์ของศัพท์ซึ่งเมื่อขยายความออกแล้ว จะทำให้รู้ความหมายอย่างแจ่มชัด แต่งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๗๘

- **มาตักตถสรูป- อภิธัมมสังคณี** ว่าด้วยบทพหุมาติกา ในพระอภิธรรมหมวดแรก คือ ธัมมสังคณี ไม่ได้ระบุวันเดือนปีที่แต่ง แต่สันนิษฐานว่า คงแต่งหลังชินกาลมาลีปกรณ์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๖๐-๒๐๖๕

๗) **พระญาณวิลาสเถระ** เป็นพระนักปราชญ์ ชาวเชียงราย ร่วมสมัยกับพระสิริมังคลาจารย์ ได้แต่งคัมภีร์ชื่อ สังขยาปกาสะ เป็นคัมภีร์ขนาดเล็ก อธิบายการนับ การคำนวณ วัน เวลา การชั่งตวง ระยะเวลา ฤดูกาล การใช้เงินตราสมัยพุทธกาล ฯลฯ พระสิริมังคลาจารย์ได้แต่งหนังสืออธิบายสังขยาปกาสะนี้ โดยให้ชื่อว่าสังขยาปกาสะฎีกา ดังได้กล่าวแล้ว คัมภีร์เล่มนี้แต่งประมาณปี พ.ศ. ๒๐๕๘

๘) **พระสุวณฺณรังสีเถระ** เป็นพระนักปราชญ์ ชาวล้านนา งานนิพนธ์มี ๒ เรื่อง^{๑)} คือ

- **คันทถาภรณ์ฎีกา** เป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นอธิบายหลักเกณฑ์ทางไวยากรณ์บาลีชื่อคันทถาภรณ์ ซึ่งเป็นผลงานของพระพม่า แต่งขึ้นราว ปี พ.ศ. ๒๑๒๘

- **ปฐมสมโพธิกถา** ว่าด้วยประวัติของพระพุทธเจ้าอย่างละเอียด ไม่ได้ระบุวันเดือนปีที่แต่ง พระนิพนธ์เรื่องปฐมสมโพธิกถา ในสมเด็จพระบรมศาสดาธิราชนโรดมทิพย์ทรงนิพนธ์ในปี พ.ศ. ๒๓๘๘ ก็ได้อาศัยหนังสือปฐมสมโพธิกถาฉบับภาษาบาลีนี้เป็นหลัก

๙) **พระอุตตารามเถระ** เป็นพระนักปราชญ์ ชาวโยนก ท่านได้แต่งคัมภีร์อธิบายความในปกรณ์พิเศษชื่อวิสุทธิมัคค์อธิบายเกี่ยวกับศีล, สมาธิ, ปัญญา, ซึ่งพระพุทโธษาจารย์ได้นิพนธ์ขึ้นที่ลังกา ทวีป โดยรวบรวมเนื้อหามาจากพระไตรปิฎก มีลักษณะคล้ายกับฎีกา ท่านได้ตั้งชื่อว่า **วิสุทธิมัคค์ทีปนี**

^{๑)} สมหมาย เปรมจิตต์และคณะ, **โครงการอนุรักษ์พระคัมภีร์ล้านนา**, หน้า ๘ - ๑๐.

๑๐) **พระนันทอาจารย์เถระ** เป็นพระนักปราชญ์ ชาวเชียงใหม่ ได้แต่งคัมภีร์ ๑ เรื่อง คือ สารัตถ-สังคหะ

๑๑) **พระมหามังคละสีลวงสะ** เป็นพระนักปราชญ์ ชาวเชียงใหม่ ฟานักวัดโชติกา ในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนแต่งบทสวดมนต์พิเศษ ๑ เล่ม คือ **อุปปาสันติ** แต่งเมื่อ พ.ศ.๑๙๙๔ ในบทสวดได้กล่าวถึงชื่อของพระพุทธเจ้าในอดีตจนถึงพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันและพระอรหันต์ที่เป็นอนุพุทธที่เป็นเถรีเถระ ยักษ์ พรหมมาร นาค เป็นต้น^๕

๑๒) **พระพรหมราชปัญญา** เป็นพระนักปราชญ์ ชาวล้านนา แต่งคัมภีร์ ๑ เรื่อง คือ **คัมภีร์รัตนพิมพวงศ์** เป็นเรื่องตำนานของพระแก้วมรกต เมื่อปี พ.ศ. ๑๙๗๒^๕

นอกจากพระคัมภีร์ที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ ยังมีงานนิพนธ์ภาษาบาลีอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่มีหลักฐานทำให้เชื่อได้ว่าเป็นผลงานที่พระล้านนาแต่งขึ้นในยุคเดียวกัน เช่น ปัญญาสชาดก หรือชาดก ๕๐ ชาติ (หรือ อาจจะมีมากกว่า ๕๐ ชาติ) เป็นผลงานวรรณกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ซึ่งนักปราชญ์ล้านนาได้รจนาไว้เมื่อประมาณ ๔๐๐ กว่าปีมาแล้ว ปัญญาสชาดกนี้เป็นบ่อเกิดแห่งวรรณคดีสำคัญของไทยหลายเรื่อง เช่น สมุทรโฆษคำฉันท์ สังข์ทอง ท้าวสุธน นางมโนหรา นอกจากนี้ก็มีบทสวดมนต์ งานนิพนธ์เป็นภาษาบาลีที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แต่งขึ้นหลังรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแทบทั้งสิ้น และมากที่สุด ในรัชกาลของพระเจ้าเมืองแก้ว

จากประวัติและผลงานของพระนักปราชญ์ชาวล้านนาที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้พวกเราชาวพุทธในยุคปัจจุบันได้ตระหนักถึงคุณค่า ภูมิปัญญา หลักธรรมคำสอนที่สอดแทรกในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่เราควรจะนำเอาคุณค่าและภูมิปัญญานั้นมาบูรณาการในการดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนาตามที่นักปราชญ์ชาวล้านนาท่านได้นิพนธ์ไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณค่าทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของล้านนา การสร้างบ้านแปงเมือง วัฒนธรรม คติความเชื่อแบบล้านนา และการผสมผสานกันระหว่างแนวความคิดเชื่อแบบล้านนาดั้งเดิมกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ตลอดถึงความเป็นมาและการคงอยู่ของพระพุทธศาสนาในล้านนาและประเทศไทยของเราสืบต่อไป

^๕ พระครูธีรสุตพจน์ (บรรณาธิการ), “ตามรอยพระสิริมังคลาจารย์สังฆปราชญ์ล้านนา”, (เชียงใหม่: โรงพิมพ์จรรยาพิลิม, ๒๕๕๖), หน้า ๒๕ - ๒๖.

^๕ ลิขิต ลิขิตานนท์ ไม่ได้ระบุนาม พระพรหมราชปัญญา ผู้แต่ง “รัตนพิมพวงศ์” รวมเอาไว้ในวิทยานิพนธ์.

เอกสารอ้างอิง

พระโพธิ์รังสี. **จามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองศรีอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๖๓.

พระรัตนปัญญาเถระ. **ชินกาลมาลีปกรณ์, แปลโดย แสง มนวิฑูร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

พระครูธีรสุตพจน์ (บรรณาธิการ). **ตามรอยพระลีลมังคลาจารย์สังฆปราชญ์ล้านนา**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์จรรยาฟิล์ม, ๒๕๕๖.

ลิขิต ลิขิตานนท์. ไม่ได้ระบุนาม พระพรหมราชปัญญา ผู้แต่ง “รัตนพิมพ์วังสะ” รวมเอาไว้ในวิทยานิพนธ์. **สุรพล คำรหัสกุล. ล้านนา สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๔๒.
สมหมาย เปรมจิตต์และคณะ. โครงการอนุรักษ์พระคัมภีร์ล้านนา. โรงพิมพ์เมืองเชียงใหม่: เชียงใหม่, ๒๕๔๔.

สวัสดี อ่องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. เอกสารราชการชุดล้านนาคติศึกษาลำดับที่ ๒ โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ม.ป.ป.,